

С. В. Войтко, д.е.н., професор, в.о. завідувача кафедри міжнародної економіки, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

М. Б. Кокоруз, студентка, кафедра міжнародної економіки, факультет менеджменту та маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

ДО МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЙМЕНШ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН НА ЗАСАДАХ ОФШОРИЗАЦІЇ

С. В. Войтко, д.э.н., профессор, и. о. заведующего кафедрой международной экономики, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

М. Б. Кокоруз, студентка, кафедра международной экономики, факультет менеджмента и маркетинга, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

К ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ НАИМЕНЕЕ РАЗВИТЫХ СТРАН НА ОСНОВЕ ОФШОРИЗАЦИИ

S. Voitko, Doctor of Economics, Acting Head of the International Economics Department, National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

M. Kokoruz, student, International Economics Department, Faculty of Management and Marketing, National Technical University of Ukraine "Kyiv polytechnic institute"

ABOUT TAX HAVENS AS AN INSTRUMENT FOR IMPROVEMENT OF THE PERFORMANCE IN THE LEAST DEVELOPED COUNTRIES

Досліджено рівень адекватності системи критеріальної оцінки розвитку країн, що класифікуються як найменш розвинені у світі. Доведено першочерговість впливу критеріїв доходу та слабкості людських ресурсів на розгляд країни як можливого кандидата на виключення з групи найменш розвинених на основі порівняльної візуалізації динаміки зміни рівня економічної вразливості тих країн, що виключені з групи, і країн, що на даному етапі розвитку визначені ООН як потенційні кандидати на вихід. Здійснено двовимірний аналіз сучасного стану розвитку найменш розвинених країн. Визначено країни, що за дотримання теперішнього рівня соціально-економічного розвитку можуть в подальшому розглядатись як такі, що номіновані на позбавлення статусу найменш розвинених. Обґрунтовано важливість офшоризації як фінансового інструменту для залучення іноземних інвестицій та потенційного зростання показників критеріїв розвитку на основі компаративного аналізу специфічних особливостей розвитку окремої з країн.

Исследован уровень адекватности системы критериальной оценки развития стран, которые классифицируются как наименее развитые в мире. Доказана первоочередность влияния критериев дохода и слабости человеческих ресурсов на рассмотрение страны как возможного кандидата на исключение из группы наименее развитых на основе сравнительной визуализации динамики изменения уровня экономической уязвимости тех стран, которые исключены из группы, и стран, что на данном этапе развития определены ООН как потенциальные кандидаты на выход. Осуществлен двумерный анализ современного состояния развития наименее развитых стран. Определены страны, которые, при соблюдении нынешнего уровня социально-экономического развития, могут в дальнейшем рассматриваться как номинированные на лишение статуса наименее развитых. Обоснована важность офшоризации как финансового инструмента для привлечения иностранных инвестиций и потенциального роста показателей критериев развития на основе сравнительного анализа специфических особенностей развития отдельной из стран.

The research examines a criteria-based evaluation system of the least developed countries' performance. On the basis of comparative visualization of dynamics of the Economic Vulnerability Index within the cohort of the already graduated countries, and those, being currently nominated by the UN as potential candidates for the exclusion, the study proves priority of both the income criterion and the Human

Asset Index in the comprehensive investigation of a country as a possible candidate for the graduation. A two-dimensional analysis of the countries' current performance has been conducted. As result, the countries, which are most likely to be hereafter nominated for the status deprivation, were defined. A comparative analysis, carried out to establish specific features of each country's development, contributes to the advance understanding of tax havens as an important financial instrument of attracting foreign investment, which, as a result, may potentially lead to positive changes within the dimension of evaluation criteria.

Ключові слова: найменш розвинені країни, економічна вразливість, офшорні зони.

Ключевые слова: менее развитые страны, экономическая уязвимость, офшорные зоны.

Keywords: least developed countries, economic vulnerability, offshore zones.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кожну з країн у світі можна охарактеризувати за низкою економічних, політичних і соціальних індексів, що свідчать про розвиток економіки, добробут населення, особливості охорони здоров'я та рівня освіти тощо. У 1971 році Організацією Об'єднаних Націй запропоновано систему критеріїв, що демонструють рівень економічної вразливості країни, бідності населення і слабкості людських ресурсів. На їх основі відбувається класифікація країни як найменш розвиненої, і, відповідно, при досягненні певних рівнів параметрів країна потенційно може бути виключена із вищевказаної групи.

Одним із зазначених вище індексів, що на його основі відбувається аналіз країн, є інтегральний показник економічної вразливості (EVI – Economic Vulnerability Index), що ілюструє залежність розвитку країни від екзогенних факторів, природних умов, географічного розташування, кількості населення тощо. Зазначимо, що у певних випадках досягнення такого рівня економічної вразливості, що встановлений ООН як необхідний для виходу з групи, передбачає значні зусилля. Враховуючи те, що ООН розглядає вихід з групи, спираючись на задоволеність двох із трьох критеріїв, вразливість економіки поступається вищим показникам рівня доходу населення і слабкості людських ресурсів. Проте особливості розвитку кожної з країн передбачають можливість залучення внутрішніх і зовнішніх інструментів, що впливатимуть на вдосконалення сучасного стану і, відповідно, зростання рівня необхідних показників.

Науковою проблемою є те, що розроблена система критеріальної оцінки розвитку країн, що

класифікуються як найменш розвинені у світі є не повною мірою адекватна. Так, країни, які входять до групи найменш розвинених країн у світі, можуть за наявності певних умов, переважно фінансового характеру, сприяти зростанню рівня економічних показників і у подальшому розглядатися як претенденти до виходу з цієї групи. Такими фінансовими можливостями є надання привілеїв оподаткування за рахунок офшоризації економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких розпочато вирішення даної проблеми і на які спираються автори, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Подібні проблеми досліджували в своїх роботах провідні світові науковці Джефрі Сакс у роботі “Проблеми, що з ними стикаються найменш розвинені країни світу”, Чарльз Теллер у книжці «Демографічні зміни і розвиток в Африці», Амаду Болі у дослідженні «Промисловий розвиток у найменш розвинених країнах світу», М. Маклачалан у роботі «Сучасні обмеження та міжнародний розвиток» тощо.

Постановка завдання із обґрунтуванням одержаних наукових результатів. Отже, завданнями дослідження є:

1) на основі сформованої бази даних, що включає інформацію про найменш розвинені країни світу, якісні показники основних критеріїв, необхідних для розгляду для виходу з групи, дослідити досконалість критеріальної системи оцінки країн-членів;

2) довести гіпотезу про те, що, враховуючи складність інтегрального показника вразливості економіки, вихід із групи найменш розвинених країн здебільшого відбувається на основі критеріїв рівня доходу та слабкості людських ресурсів та на основі реальних прикладів

підтвердити залучення іноземних інвестицій через офшорні зони як можливий інструмент зростання соціально-економічних показників розвитку;

3) визначити країни, що за умови підтримки та покращення сучасних показників критеріїв доходу та слабкості людських ресурсів, більш вірогідно будуть розглядатись як номіновані на вихід з групи та встановити їх характерні особливості, що зумовлюють темп зростання і умови розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням одержаних наукових результатів. У роботі здійснено спробу перевірити запроповану гіпотезу за допомогою аналізу основних показників і критеріїв, що на їх основі відбувається виключення країни із групи найменш розвинених у світі. Дослідження відбувається на базі 48 країн, що за класифікацією ООН, вважаються найменш розвиненими у світі [1, с. 1].

Найменш розвинена країна – така, що відповідно до всесвітньо визнаних вимог, розроблених Організацією Об'єднаних Націй, демонструє найнижчі показники соціально-економічного розвитку: має високий рівень бідності, значні рівні слабкості людських ресурсів і вразливості економіки – сутність критеріїв, розроблених ООН у 1971 році. Перший визначається рівнем ВНД (валового національного доходу) на особу. Сукупність індикаторів рівня освіти, грамотності та харчування населення характеризують другий. А комплексний показник, що характеризує рівень структурної вразливості країн до екзогенних економічних факторів і чинників навколишнього середовища, визначає третій показник [2, с. 7-10].

Отримання статусу найменш розвиненої країни передбачає, що країна характеризується низькими значеннями усіх вищезазначених показників. Відповідно, можливість виходу із групи та позбавлення статусу (аналіз країн та їх основних показників здійснюється кожні три роки) відбувається при задоволенні чітко визначених рівнів двох із трьох критеріїв: валовий національний дохід повинен перевищувати 1,24 дол. на особу в день, рівень слабкості людських ресурсів вищий за 0,66, а

інтегральний показник, що характеризує вразливість економіки, нижчий за 0,32 [2, с. 9].

Станом на 2015 рік чотири країни – Ботсвана (1994 р.), Кабо-Верде (2007 р.), Мальдіви (2011 р.) та Самоа (2014 р.) на основі задоволеності показників двох із трьох визначених ООН критеріїв були виключені із групи найменш розвинених (рік приведено у дужках) [2, с. 13]. За даними ООН, на дату виключення жодна з країн не характеризувалась рівнем вразливості економіки, достатнім для виходу з групи, проте кожна мала задовільний рівень доходу та відносно кращий рівень якості життя, вищі за граничні у групі [2, с. 38]. Отже, спираючись на досвід країн-«випускників» і враховуючи складність інтегрального показника вразливості, можемо припустити, що подальше вибуття країн з групи буде продовжуватись подібним чином: через складність задовільнити інтегральний показник критерію, що характеризує вразливість економіки, розгляд країн як можливих кандидатів на вихід з групи буде відбуватись на основі набуття вищих значень двох інших критеріїв: доходу, що показує рівень бідності населення, і слабкості людських ресурсів, що ілюструє рівень освіти та здоров'я у країні та характеризує соціальні умови життя.

Таким чином, за класифікаційними ознаками виділено країни, що їх ООН відносить до групи найменш розвинених у світі. Зважаючи на наявність значної кількості елементів, що визначають індекс економічної вразливості EVI та зумовлюють його комплексність, перш за все визначено, чи будь-яка з країн у групі задовольняє встановлені вимоги, що стосуються економічної вразливості. Для порівняння до аналізу включено Ботсвану (1994 р.), Кабо-Верде (2007 р.), Мальдіви (2011 р.) та Самоа (2014 р.) – країни, що були виключені ООН з групи найменш розвинених, Екваторіальну Гвінею, Вануату, що будуть виключені у 2017 році і Тувалу, яку у 2012 році було рекомендовано до виключення [2, с. 15].

Через наявність детальної інформації моніторингу стану країни, що характеризує кожен з критеріїв, період, протягом якого здійснюємо компаративний аналіз становить 9 років, починаючи від 2006 року та закінчуючи 2014 р., що зображає сучасну ситуацію [3]. Як

бачимо на графіку (рис. 1), кожна із обраних країн має досить високий рівень вразливості

економіки, що значно перевищує рівень, встановлений ООН.

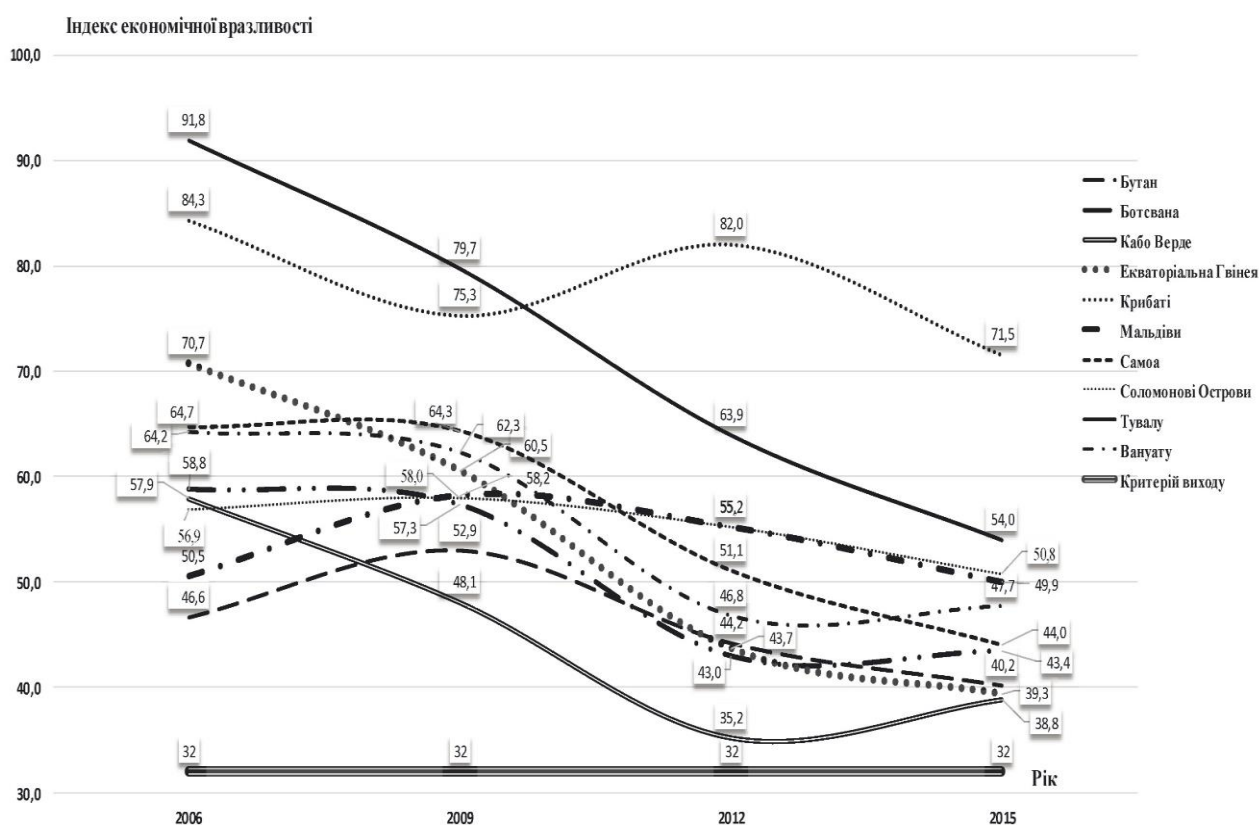

Рис. 1. Порівняння рівнів вразливості економік у найменш розвинених країнах світу
(побудовано авторами на основі даних Світового банку [2])

Характерно, що навіть на сучасному етапі, вже після виключення з групи, жодна з країн серед четвірки «випускників», не може «похвалитись» рівнем вразливості економіки, що нижчий за 0,32: Кабо-Верде характеризується найнижчим індексом вразливості, що становить 38,8, а серед країн, номінованих на вихід, рівень економічної вразливості Екваторіальної Гвінеї найнижчий і дорівнює 39,3. Таким чином, на основі отриманих результатів, можемо підсумувати, що жодна із обраних країн не може розглядатись як така, що має рівень вразливості економіки, достатній для виключення з групи найменш розвинених. Отже, можливість виходу зумовлюється двома іншими критеріями: валовим національним доходом і слабкістю людських ресурсів.

На основі вищевказаних критеріїв сформовано базу на декартовій площині (рис. 2): розташування точок характеризує залежність рівнів бідності населення та слабкості людських ресурсів. Як бачимо, існує пряма залежність між

показниками: вищому рівню ВНД відповідає вищий рівень розвитку людських ресурсів. Значення межі бідності 453 дол. на особу та граничного рівня слабкості людських ресурсів (0,32), що на їх основі відбувається розгляд країни до виключення, умовно поділяє отриманий діапазон матриці на 4 прямокутні зони:

А) зона 1 – країни з доходом, вищим за мінімально встановлений, але низьким критерієм слабкості людських ресурсів;

Б) зона 2 – бідні країни, що характеризуються низьким критерієм слабкості людських ресурсів;

В) зона 3 – країни, що мають відносно високий показник критерію слабкості людських ресурсів, проте знаходяться за межею бідності;

Г) зона 4, до якої входять ті країни, що мають показники критеріїв доходу та слабкості людських ресурсів вищими за мінімально встановлений.

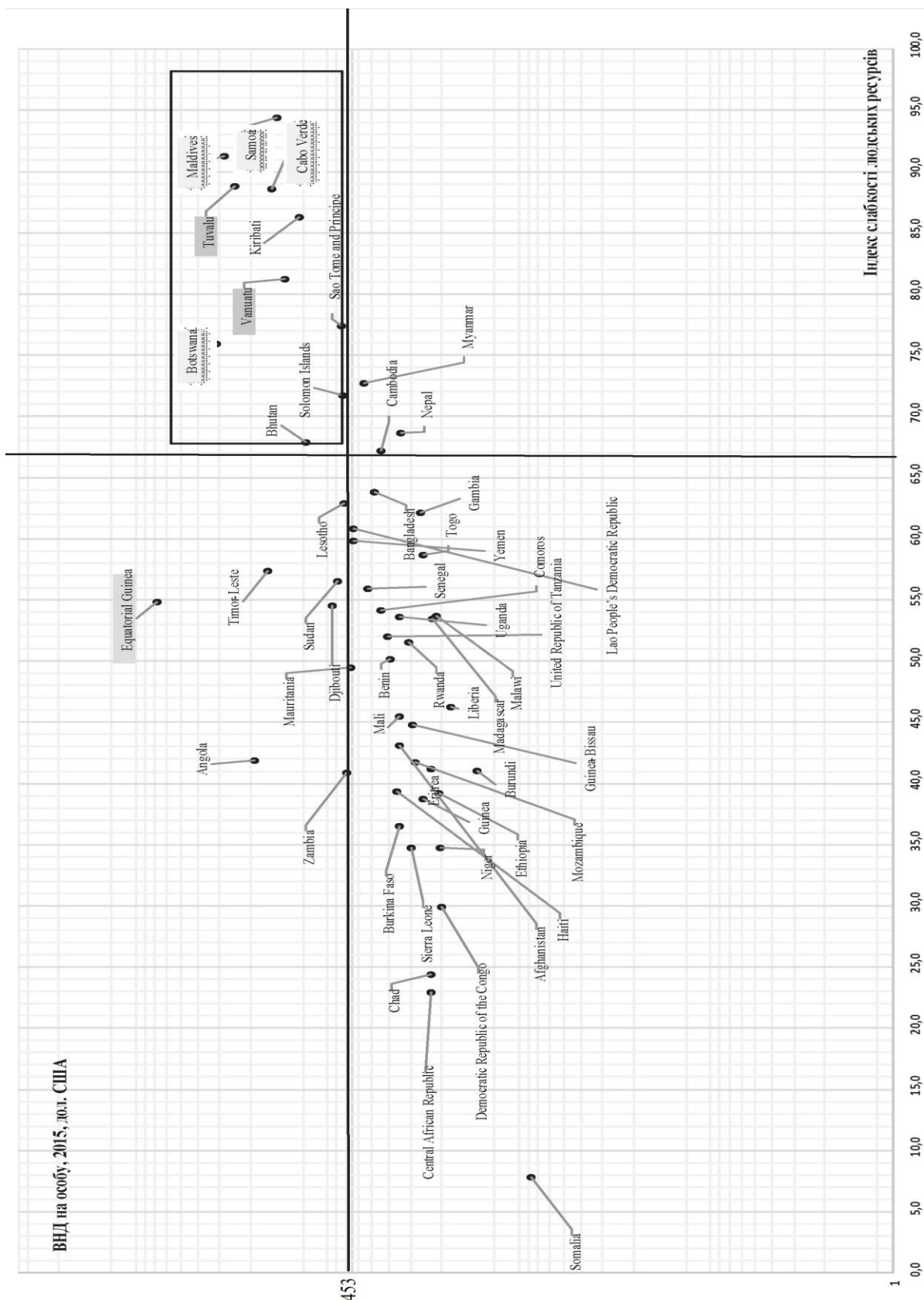

Рис. 2. Сучасний стан розвитку найменш розвинених країн світу у двовимірному аналізі показників рівня бідності і розвитку людських ресурсів (побудовано авторами на основі даних Світового банку [2])

Таким чином до четвертої зони відносяться ті країни, що потенційно можуть бути виключеними зі списку найменш розвинених. Для порівняння до аналізу включено Ботсвану (1994 р.), Кабо-Верде (2007 р.), Мальдіви (2011 р.) та Самоа (2014 р.). Як бачимо, країни, що вже позбулись такого статусу, знаходяться саме у четвертій зоні.

Подібно розташовані Вануату, що, за передбаченнями, залишить групу у 2017 році, і Тувалу, що була у 2012 році рекомендована до позбавлення статусу. Критерій слабкості людських ресурсів у Екваторіальній Гвінеї, що характеризується найвищим рівнем доходу серед найменш розвинених країн, низький і не задовольняє вимоги ООН для позбавлення статусу. Отже, на основі тільки одного з критеріїв, що характеризує рівень бідності населення, Екваторіальна Гвінея може залишити групу в 2017 році [4, с. 40].

У результаті дослідження можемо спостерігати, що у четвертій зоні додатково розташовані ще низка країн, що теоретично характеризуються задоволеністю граничних показників бідності та слабкості людських ресурсів, і, відповідно, можуть розглядатися як потенційні претенденти на «виліт». До них належать Бутан, Сан-Томе і Принсіпі, Соломонові Острови та Кірибаті. Аналіз свідчить про те, що важливу роль у підтримці розвитку цих трьох тихоокеанських країн, що в результаті аналізу розташовані у правій верхній зоні та можуть розглядатися як потенційні кандидати на вихід з групи, відіграє фінансова та гуманітарна допомога від міжнародних донорів: світових організацій та розвинених країн [5, с. 142].

Варто зауважити, що відповідно до дослідження Мережі Справедливого Оподаткування, Мальдіви, Ботсвана та Самоа, що знаходяться в четвертому квадранті, характеризуються достатньо високим рівнем Індексу фінансової секретності, на основі якого відбувається визначення офшорних зон [6, с. 1]. Таким чином, за рахунок низьких ставок оподаткування, фінансової таємниці та нерозголошення інформації про рахунки відбувається залучення зовнішніх інвестицій та збільшення доходу в країнах. Підтвердженням може слугувати те, що за Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про перелік

офшорних зон», Мальдівська Республіка внесена до списку податкових «гаваней» протягом 1998-2002 років та з 2003 року по сьогодні [7, с. 1]. Отже, ще до виходу Мальдівської республіки з групи найменш розвинених країн (2011 р.), вагому роль в отриманні доходу та підвищенні рівня життя у державі відіграла присутність на території податкових «гаваней», що свідчить про надійність банківського сектору в країні та високий рівень конфіденційності.

Країни, що розташовані у третій зоні розглянутої площини, характеризуються низьким доходом, але показник критерію слабкості людських ресурсів вищий за необхідний для виходу із групи найменш розвинених. Таким чином при зростанні рівня ВНД і сталому розвитку освіти, охорони здоров'я можливий розгляд Камбоджі, М'янми та Непалу як таких, що можуть бути виключені з групи.

На основі результатів дослідження країн, що досить близько розташовані до верхньої лівої зони, можемо зробити висновок, що існує низка причин, які перешкоджають покращенню розвитку економіки та зростанню рівня життя: історично зумовлені режими правління, корупція, порушення прав людини, географічне розташування, що завдає шкоди господарчій системі та становить загрозу здоров'ю жителів, значна кількість населення, що його уряд не в змозі забезпечити достатнім рівнем доходу та якісними умовами життя тощо [8, с. 159-172].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В результаті здійсненого аналізу основних показників, що характеризують рівень розвитку найменш розвинених країн на сучасному етапі, доведено недосконалість системи критеріїв оцінки можливого виключення з групи. За проаналізованими даними, ще жодній з країн не вдалось досягти необхідного, визначеного ООН, рівня EVI (Economic Vulnerability Index) – інтегрального критерію, за яким оцінюється вразливість економіки держави. Таким чином розгляд країн як потенційних кандидатів на вихід з групи відбувається на основі досягнення необхідних рівнів доходу населення і критерію слабкості людських ресурсів.

Підтвердженням гіпотези слугує графічне розташування масиву країн на площині (системі

координат показників доходу населення та рівня слабкості людських ресурсів, що умовно поділена на чотири зони, визначені значеннями даних критеріїв, що встановлені ООН як необхідні для виходу з групи). Саме країни, що потрапили до четвертої, правий верхній прямокутник, зони (що характеризуються задоволенням показників рівня доходу та слабкості людських ресурсів), вже або вибули з групи найменш розвинених, або очікують на виключення, або розглядаються як такі, що потенційно можуть бути виключені протягом наступних років. Відповідно до особливостей розміщення країн у розглянутій системі координат, визначених показниками критеріїв доходу та слабкості людських ресурсів, встановлено, що Бутан, Соломонові острови, Сан-Томе і Принсіпі, Кірибаті є найбільш вірогідними кандидатами на виключення з групи протягом найближчого часу.

На основі більш детального аналізу країн, що потрапили до четвертої зони (включаючи ті, що вже вибули з групи), і тих, що за значенням показників наближаються до четвертої зони – мають порівняно вищий рівень доходу населення і рівень слабкості людських ресурсів, з'ясовано, що їх характерною особливістю більшості з них є створення офшорних зон на території держави. Серед них Мальта та Вануату, що належать до

переліку офшорних зон, визначеного Розпорядженням Кабінету Міністрів України. Таким чином, беручи до уваги проаналізовані показники розвитку країн-офшорних зон, можемо розглядати створення «податкових гаваней» на території найменш розвинених країн як один із можливих шляхів залучення іноземного капіталу та отримання додаткового доходу до бюджету держави, що при раціональному використанні може спрямовуватись на покращення основних критеріїв для подальшого виходу з групи.

Враховуючи різноманітні особливості розвитку кожної з країн, додаткові інвестиції за рахунок створення офшорних зон можуть використовуватись у заходах боротьби із природними та кліматичними лихами, ліквідації їх негативних наслідків, покращення рівня життя та захисту населення, впровадження демократичних реформ, боротьбу з корупцією тощо.

Подальші наукові дослідження доцільно здійснювати в напрямі детального аналізу, причин розвитку і шляхів покращення показників інтегрального критерію вразливості економіки країн, що в результаті візуалізації наближаються до четвертої зони і в подальшому можуть бути виключені з групи найменш розвинених у світі.

Список літератури

1. Список найменш розвинених країн [Електронний ресурс] Організація Об'єднаних Націй. – 2015. – Режим доступу : http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/ldc/ldc_list.pdf
2. Категорія найменш розвинених країн світу: включення, вихід і спеціальні заходи підтримки : посібник [Електронний ресурс] / Комітет розвитку Організації Об'єднаних Націй. – 2008. – Режим доступу : http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_publications/2008cdphandbook.pdf
3. Найменш розвинені країни світу: дані [Електронний ресурс] / Світовий банк. – 2015. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/region/LDC>
4. Звіт про найменш розвинені країни світу: зростання і структурна трансформація: програма дій, спрямованих на розвиток після 2015 [Електронний ресурс] / ЮНКТАД. – 2015. – Режим доступу : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2014_en.pdf
5. Dang, G. and Shui Pheng, L. (2015), *Infrastructure Investment in Developing Countries*, Springer-Verlag, Singapore, Singapore
6. Індекс фінансової секретності – результати 2013 року [Електронний ресурс] / Мережа Справедливого Оподаткування. – Режим доступу : <http://www.financialsecrecyindex.com/introduction/fsi-2013-results>
7. Про перелік офшорних зон : Розпорядження Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80>
8. Maclachlan, M. and Swartz, L. (2009), *Disability and International Development*, Springer-Verlag, New York, USA

References

1. Official Website of the United Nations (2015), “List of Least Developed Countries”, available at http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/ldc/ldc_list.pdf, (accessed in September, 2015)
2. Official website of the Committee for Development Policy (2015), “Handbook on the Least Developed Country Category: Inclusion, Graduation and Special Support Measures” (2008), available at http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_publications/2008cdphandbook.pdf (accessed in October, 2015)
3. Official website of the World Bank (2015), “Least Developed Countries: Data”, available at <http://data.worldbank.org/region/LDC> , (accessed in September, 2015)
4. Official website of UNCTAD (2015), “The Least Developed Countries Report 2014 – Growth with Structural Transformation: A post-2015 development agenda”, available at http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2014_en.pdf, (accessed in October, 2015)
5. Dang, G. and Shui Pheng, L. (2015), *Infrastructure Investment in Developing Countries*, Springer-Verlag, Singapore, Singapore
6. Official website of the Tax Justice Network (2015), “FSI-2013 Results”, available at <http://www.financialsecrecyindex.com/introduction/fsi-2013-results>, (accessed in October, 2015)
7. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On offshore zones”, available at <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80>, (accessed in October, 2015)
8. Maclachlan, M. and Swartz, L. (2009), *Disability and International Development*, Springer-Verlag, New York, USA